Mezőkövesdi évek

Szlovák Sándor monográfiája, az ‚Az internátustól a kollégiumig 1917–2002' a több mint nyolc és fél évtizedes mezőkövesdi nevelő-oktató intézmény teljességre törekvő életrajza.

A kiskőrösi, szlovák származású *Szlovák Sándor* a debreceni tudományegyetemen szerzett földrajz-történelem szakos tanári oklevéllel pedagógusi munkáját 1961-ben a mezőkövesdi középiskolai kollégiumban kezdte nevelő tanárként, majd nyugállományba vonulásáig igazgató volt. Számos pedagógiai, néprajzi, helytörténeti cikk, tanulmány és kiadvány szerzője, 2004-es kötete eddigi változatos szakirodalmi tevékenysége koronájának tekinthető.

A színpompás matyó népviseletéről, nemzetközi hírűvé vált népművészetéről ismert, 17 ezer lelket számláló, gyorsan szaporodó népességű Mezőkövesd nagyközségnek a 20. század elején nem volt középiskolája, s így a mintegy 130–150 tanulni vágyó fiatal máshol volt kénytelen folytatni tanulmányait. Hosszú évek fáradozásainak eredményeképpen a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1911-ben gimnázium létesítéséről intézkedett a népes járási székhelyen, a jezsuita rend és a *II. József* által feloszlatott szerzetesrendek vagyonából képzett Magyar Katolikus Tanulmányi Alap terhére. Nem városi jogú településen az elsők között volt ez a gimnázium az országban.

A középiskola az évtized végéig fokozatosan nyolc osztályosra bővült, 300-at meghaladó tanulólétszámmal. Már az 1912-ben megalapított Szegény Tanulókat Segítő Egyesület felkarolta a nem helybeli tanulók szállásgondjainak megoldását. 1917-ben nyílt először lehetőség a kérdés intézményes keretek közötti rendezésére, de a háború és forradalmak után csak 1919 őszétől sikerült 20–30 szegény sorsú, jó előmenetelű nem helybeli tanuló szállásigényét három éven át az impozáns méretű gimnázium épületének két termében létesített internátusban megnyugtató módon átmenetileg kielégíteni.

A gimnázium vezetésének az egyházi és világi szervekkel jól összehangolt munkájával 1922-ben létrejött a konviktusnak nevezett intézmény a vidéki tanulók – a gimnáziumi összlétszám mintegy negyedének, az évtized végétől több mint 80 fő – befogadására. Bentlakásos középiskolai intézmény az alig 140 ezres lélekszámú Zemplén megyében és a kétszer népesebb Heves megyében együttvéve négy is működött (Sátoraljaújhely, Sárospatak, Eger, Gyöngyös), Borsod megyében viszont csupán Miskolcon, pedig népessége a csonka Abaúj megyével együtt – amely Kassa elcsatolásával középiskola nélkül maradt – a 400 ezer főt is meghaladta. Ezek a népességi viszonyok kellően hangsúlyozzák a mezőkövesdi konviktus létesítésének indokoltságát.

A konviktus – a 1944/45 tanév kivételével – negyedszázadon át működött, 1948 július végén bekövetkezett államosításáig. Utána az intézmény a tanulóotthon, majd diákotthon nevet vette fel. Befogadóképessége jelentősen kibővült – többek között a gimnázium művészi kivitelezésű kápolnájának hálóteremmé átalakításával. Az 1950-es években közel kétszer annyi tanulót helyeztek el az otthonban, átlagosan l60 főt, a gimnázium megnövekedett számú tanulóinak mintegy 45 százalékát. Ezenkívül egyre több, átlagosan 40 (túlnyomórészt leány) tanuló magánszálláson tudott csak elhelyezkedni. Így a gimnáziumi tanulók több mint fele nem helybeli volt. A diákotthont az 1950-es években a tanulók és tanárok egyaránt kollégiumnak nevezték, majd 1960-tól hivatalos elnevezése is kollégium lett. Az azóta eltelt több mint négy évtized az intézménynek – a létszám alakulását és összetételét tekintve is – a legváltozatosabb korszaka.

Az 1950-es évekbeli 150–200 fő között hullámzó létszámmal szemben az 1960-as évtizedben többnyire 200 diákot helyeztek el a kollégium falai között. A továbbiakban ez

250 közeli szintre növekedett, majd a nyolcvanas évek második felében a 300-at is meghaladta – miközben a gimnázium tanulóinak a száma az 1960-as évek derekán már 800 fölé emelkedett. A gimnázium tevékenysége ugyanis az 1970/71 tanévtől gazdasági tárgyak oktatásával bővült, s így szakközépiskolává is lett. A kollégisták többsége 1976-tól már szakközépiskolás volt. Tovább színeződött az összetétel azzal, hogy 1985-től bekerültek a kollégiumba az Ipari Szakmunkásképző Iskola növendékei is, sőt 1985-87. években helyet adott a kollégium általános iskolai tanulóknak is.

Az 1990-es évektől megindult a kollégium létszámának fokozatos csökkenése olyannyira, hogy a 21. század elején számuk alig haladja meg a másfél évtizeddel korábbi 325–326 főnek a felét. A szakközépiskolások száma olykor 3–4-szer magasabb a gimnazistáénál. Legnagyobb mértékű a zuhanás a szakmunkás-képzősök körében. Jelentős összetételbeli változás, hogy míg az 1960-as évek végéig a kollégisták nagy többsége – mintegy 3/4-e – fiú volt, az 1970-es évektől ez éppen ellenkezőjére fordult. A fentiekben közölt adatok csupán érzékeltetni kívánták a vizsgált intézmény szervezeti kereteit és nagyságát. (Egyidőben létszáma a legnagyobb volt a megyében!)

Szlovák Sándor „krónikaszerűen" mutatja be az intézmény életrajzát, a föllelhető írásos dokumentumokból hosszú évek lelkiismeretes munkája során feltárt történeti adatok és vallatóra fogott személyes kútfők visszaemlékezései nyomán, a 19. századi pozitivizmus hagyományait összekapcsolva a 20. századi társadalomtudományban is tért hódító kvantitatív módszerrel, a tények számszerűsítésére irányuló törekvéssel.

Szabó Zoltán hét évtizeddel ezelőtti jellemzése a mezőkövesdi értelmiségről még inkább igaz napjainkban. Az országban alighanem egyedülálló jelenség, hogy 1959-től, több mint négy évtizede Matyóföld címmel rendszeresen megjelenik egy helytörténeti, művészeti, irodalmi kiadvány, amely a dél-borsodi kistérség, Mezőkövesd és környéke népességi, gazdasági-társadalmi kérdéseivel foglalkozik. A városi cím elnyerése alkalmából megjelent mintegy 800 oldalas monográfiát negyedszázad múltán újabb tanulmánykötet követte.

A különböző neveket viselő intézmény diákságának számát, annak évenkénti változását és különböző szempontú összetételét elemző részek azonban csak kis hányadát teszik a könyv tartalmának. Pontos adatokat kapunk a konviktus gazdálkodásáról, melyet az oktatásügyi kormányzat példaképül állított a hasonló intézmények elé. Megismerjük a térítési díjak, a szociális körülmények és tanulmányi eredmények alapján nyújtott kedvezmények és díjcsökkentések rendszerét. Részletes leírások tájékoztatnak a tanulók elhelyezésére szolgáló épület(rész)ekről, azok helyiségeiről és felszerelésükről, az intézményben alkalmazott dolgozókról stb.

A legrészletesebb képet az intézmény nevelő-oktató munkájáról kapjuk. Megismerjük a konviktusi, diákotthoni tanulók, kollégisták tanulmányi eredményeit a többi tanulóval és az iskolai átlaggal összehasonlításban, az érettségi utáni szakmai végzettségüket, elemezve az l948 előtti és utáni pályaválasztási különbségeket.

A szabadidős programok körében szó esik a világnézeti és politikai nevelés eltérő jellegzetességeiről. Tájékozódhatunk a kulturális rendezvények mind gyakoribbá válásáról, az egészség megőrzésére és az egészséges életmód kialakítására irányuló törekvésekről. Olvashatunk a tanulók sportolási eredményeiről és az intézményben 1952 óta működő különböző szakkörök munkásságáról. Megtudjuk, hogy az intézmény az 1950-es években megkapott Ezüst, majd Arany Okleveles Kollégium kitüntetés után 1983-ban a Kiváló Kollégium címet is kiérdemelte – elsőként Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Jelentős kulturális tevékenyégre utalnak a kollégium kiadásában megjelent munkák is: a matyó népművészetről 1963-ban, az 50 éves jubileumi évkönyv 1973-ban, tanulmánykö-

tet a kollégiumi nevelésről 1983-ban, majd pedig az eredetileg *Földes Ferenc* nevét viselő kollégium új névadója, a gimnázium első igazgatója, a konviktust megalapító *Bayer Róbert* tiszteletére.

Az intézmény életét tények és számszerű adatok sokaságával tömören bemutató másfélszáz oldalas „krónikát" változatos tartalmú mellékletek egészítik ki, színezve, teljesebbé téve a munkát.

Szemléltető ábrák bemutatják a gimnázium épületében elhelyezett konviktus és a kollégium 1969-ben felépült saját otthonának alaprajzát, helyiségeinek beosztását, kördiagramok szemléltetik a tanulók megoszlását származásuk és a szülők szociális helyzete szerint, illetve pályaválasztásukat a különböző időszakokban. A válogatott dokumentumok között találhatjuk például a konviktus igazgatóságának tájékoztatóját az intézmény működési rendjéről és a tanulók napirendjéről, majd pedig annak a megállapodásnak a szövegét, melyet a jelenlegi kollégium köt a tanulóval, illetve szüleivel. Mintegy félszáz oldalt töltenek meg a tanulók költői és prózai irodalmi szárnypróbálkozásai, kollégiumi életképei és visszaemlékezései. Olvashatjuk az intézményt meglátogató nevesebb személyek megnyilatkozásait, és megismerhetjük a heti étrendet különböző időszakokból, kimutatást kapunk 1969-től a Megyei Kollégiumi Szellemi Vetélkedők témáiról és eredményeiről, valamint a honismereti (néprajzi) napok előadásairól 1976-tól. Az intézménnyel kapcsolatos névsorok megörökítik az igazgatók és a tanári testületek nevét éppúgy, mint a gazdasági-pénzügyi és a technikai beosztású dolgozókét a kezdetektől, a kiváló kollégistákét pedig 1971-től.

A kötet talán legértékesebb adatgyűjteménye a közel kétezer nevet tartalmazó összeállítás az érettségizett. szakmunkás-vizsgát tett és nyolc osztályt végzett tanulókról az 1922/23. tanévtől 2001/2 tanévig bezárólag diákkori lakhelyük, későbbi foglalkozásuk és beosztásuk megjelölésével. Ez további szociológiai vizsgálatokhoz szolgálhat alapul ahhoz az adatgyűjteményhez hasonlóan, amely a mezőkövesdi középiskola alapításának 75. évfordulója alkalmából készült jubileumi évkönyvben található.

A kötetet záró félszáz oldalnyi fekete-fehér és színes képanyag bemutatja többek között az intézmény névadóit, az otthonul szolgáló épületeket és helyiségeiket, a kollégiumi tantestület, a tanárok és tanulók csoportképeit különböző időszakokból, képeket kapunk a kollégium életének kiemelkedő eseményeiről, rendezvényeiről, megismerjük az 1920-as évektől 1964-ig hordott sapkákat, számos kép a sportéletet, a szakkörök munkáját eleveníti fel.

A kötet összeállításának forrásául nyomtatott és kéziratos szakirodalmi munkákon kívül alapul szolgáltak a gimnázium nyomtatott értesítői 1948-ig bezárólag, a gimnázium és kollégium jubileumi évkönyvei, újságok (helybeli hetilapok és a megyei napilap, az Észak-Magyarország) közleményei, a század második feléből a tantestületi jegyzőkönyvek, kollégiumi rendtarások és diákkrónikák.

A két háború közötti szociográfiai irodalom egyik legismertebb alkotásának, a ‚Tardi helyzet'-nek klasszikussá vált szerzője, *Szabó Zoltán* írta a ‚Cifra nyomorúság' című művében, hogy „egyetlen magyar városról vagy faluról sem jelent meg ott élők tollából annyi komoly és alapos tanulmány, mint Mezőkövesdről". Megemlíti azt is, hogy „a gimnázium egyik tanára l4 éve vezet egy népfőiskolát, 160 tanulója van, jórészt summások". Ez a tanár, *Peczina Endre* a konviktusnak is felügyelő tanára volt. (Ezzel kapcsolatban említést érdemel, hogy a köztudat szerint a népfőiskolai mozgalom Magyarországon Sárospatakról indult el az 1930-as évek derekán. Ezzel szemben Mezőkövesden már 1922-ben megnyílt a népfőiskola és működött két évtizeden át. A hallgatókat nem kellett a környék falvaiból verbuválni, mint Sárospatakon, mert a csaknem kétszer népesebb nagyközség parasztsága és a hosszú téli időszakban munkanélküli mezőgazdasági vándormunkásság köréből is megteltek a népfőiskola padjai.)

Szabó Zoltán hét évtizeddel ezelőtti jellemzése a mezőkövesdi értelmiségről még inkább igaz napjainkban. Az országban alighanem egyedülálló jelenség, hogy 1959-től, több

mint négy évtizede Matyóföld címmel rendszeresen megjelenik egy helytörténeti, művészeti, irodalmi kiadvány, amely a dél-borsodi kistérség, Mezőkövesd és környéke népességi, gazdasági-társadalmi kérdéseivel foglalkozik. A városi cím elnyerése alkalmából megjelent mintegy 800 oldalas monográfiát negyedszázad múltán újabb tanulmánykötet követte. A 2002-ben megjelent kétkötetes kiadvány a térség gazdasági-társadalmi viszonyairól ad számszerű adatokkal gazdagon dokumentált képet a legrégibb időktől az ezredfordulóig. Az egyesületbe tömörült matyóföldi alkotók és művészetpártolók (MAME) rendezvényei és kiadványai folyamatos szellemi tevékenységről tanúskodnak. A pezsgő szellemi életnek kiemelkedő terméke, Szlovák Sándor monografikus munkája a helyi jelentőségén messze túlmenően, a történeti jellegű hazai pedagógiai szakirodalomnak is figyelmet keltő alkotása. Szakszerű alaposságával, tartalmi gazdagságával és a helyi nyomda munkáját dicsérő nyomdatechnikai színvonalával egyaránt követendő mintául szolgálhat oktatási-nevelési intézmények tevékenységének feldolgozásához.

Szlovák Sándor (2004): *Az internátustól a kollégiumig. 1917–2002*. Mezőkövesd.

Kápolnai Iván

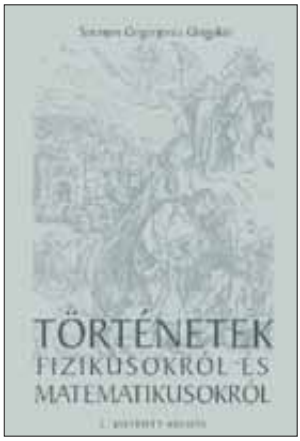

A TYPOTEX Kiadó könyveiből